

ROLNICTWO A EUROPEJSKI ZIELONY ŁAD

WIOLETTA WRZASZCZ
KONRAD PRANDECKI

Abstrakt

Narastające problemy środowiskowe oraz klimatyczne wymuszają poszukiwanie efektywnych rozwiązań w działalności gospodarczej, w tym także w rolnictwie. Duże znaczenie w tym zakresie przypisane jest popularyzacji odpowiednich praktyk i technik produkcyjnych. Kierunek rozwoju rolnictwa europejskiego ma szczególne znaczenie dla rozwiązania problemów środowiskowych i klimatycznych. Od lat realizowane są strategie czy też programy zrównoważonego rozwoju, które mimo zainicjowania pożądanego kierunku zmian w rolnictwie, nadal są niewystarczające względem dostrzeganych potrzeb. W grudniu 2019 r. Komisja Europejskiej wydała komunikat poświęcony strategii Europejskiego Zielonego Ładu, który miał zapoczątkować kolejne działania międzynarodowe w celu osiągnięcia ambitnych celów klimatycznych i środowiskowych.

Celem artykułu jest przedstawienie głównych kwestii związanych z wdrażaniem strategii Europejskiego Zielonego Ładu oraz wskazanie kluczowych wyzwań dla sektora rolnego. W badaniu posłużono się przeglądem literatury oraz aktów prawnych.

Wyniki wskazały na zasadność poszukiwania kolejnych rozwiązań gospodarczych spójnych ze strategią Europejskiego Zielonego Ładu. Cele zawarte w Europejskim Zielonym Ładzie są bardzo ambitne i będą wymagały złożonego, wielowątkowego podejścia do polityki rolnej oraz zmiany nastawienia rolników, tj. większego uwzględnienia pozaprodukcyjnych aspektów prowadzonej działalności, w szczególności w zakresie ochrony środowiska. Jednocześnie Europejski Zielony Ład należy oceniać w znacznie szerszym zakresie niż tylko w kontekście wymogów środowiskowych. Holistyczny charakter tego dokumentu powoduje, że jest on krokiem w kierunku budowy nowej gospodarki uwzględniającej szerokie, również pozagospodarcze konsekwencje podejmowanych działań.

Słowa kluczowe: rolnictwo, Europejski Zielony Ład, środowisko przyrodnicze, klimat.

Kody JEL: Q01, Q12, Q15, Q18, Q56.

Wprowadzenie

Kierunek rozwoju rolnictwa europejskiego ma szczególne znaczenie dla rozwiązania problemów środowiskowych i klimatycznych. Od lat realizowane są strategie, programy zrównoważonego rozwoju, które mimo podjęcia słusznych inicjatyw nadal są niewystarczające względem dostrzeganych potrzeb. Reforma wspólnej polityki rolnej (WPR) Unii Europejskiej z 2003 r. przesunęła pomoc finansową dla rolników w kierunku bezpośredniego wsparcia niezwiązanego z produkcją, tym samym ograniczając ich motywację do intensyfikacji produkcji. Zmienione zasady wsparcia rolnictwa wiązały się z nowymi obowiązkami ciążącymi na rolnikach, od których oczekuje się gospodarowania ziemią w sposób bezpieczny dla środowiska i klimatu. Wiele problemów wynikających ze zmian klimatu i dotyczących rolnictwa może być rozwiązywanych poprzez wdrożenie odpowiednich praktyk i technik produkcyjnych.

Jak wskazują międzynarodowe zespoły specjalistów, spośród ośmiu milionów gatunków żyjących obecnie na naszej planecie jeden milion jest zagrożony zagładą. Poważnym problemem są także zanieczyszczane i dewastowane lasy i oceany (Komisja Europejska, 2019a za Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, 2019; International Resource Panel, 2019). Postępujące zmiany klimatyczne oraz problemy środowiskowe (w tym zanieczyszczenie oraz uszczuplenie jego zasobów, spadek bioróżnorodności) wymuszają podejmowanie dodatkowych, systemowych działań międzynarodowych, często w oparciu o nowe rozwiązania prawne oraz standardy ogólnoeuropejskie. Europejska Agencja Środowiska wskazuje kilka istotnych obszarów, w których należy podjąć działania, aby przemiany stały się możliwe. Do tych obszarów zaliczono: a) wzmocnienie sposobów realizacji, integracji i spójności polityki; b) opracowanie bardziej systemowych, długoterminowych ram polityki oraz powiązanych celów; c) prowadzenie międzynarodowych działań w kierunku zrównoważonego rozwoju; d) propagowanie innowacji poprzez działania w społeczeństwie; e) zwiększenie skali inwestycji i reorientacja finansów; f) zarządzanie ryzykiem oraz zapewnienie społecznie sprawiedliwych przemian; g) łączenie wiedzy z działaniem (EEA, 2019).

W związku z pogarszającym się w Unii Europejskiej stanem środowiska przyrodniczego, w tym poprzez nasilające się skutki zmian klimatu, w grudniu 2019 r. Komisja Europejska przygotowała komunikat dotyczący Europejskiego Zielonego Ładu. Komunikat ten miał na celu zainicjowanie działań międzynarodowych zmierzających do osiągnięcia celów gospodarczych przy znacznie silniejszym respektowaniu praktyk prośrodowiskowych i proklimatycznych (Komisja Europejska, 2019a). Zaktualizowano w nim zobowiązanie KE do rozwiązania problemów związanych z klimatem i środowiskiem, które uznano za najważniejsze zadanie, przed jakim stoi obecnie społeczeństwo.

Celem artykułu jest przedstawienie głównych kwestii związanych z wdrażaniem strategii Europejskiego Zielonego Ładu oraz wskazanie kluczowych wyzwań dla sektora rolnego.

Reformy WPR istotne dla ochrony środowiska i klimatu

Funkcjonowanie rolnictwa unijnego jest oparte na zasadach wspólnej polityki rolnej, która była jedną z pierwszych polityk wspólnotowych. Od początku istnienia WPR (1962 r.) ulega zmianom, zazwyczaj o charakterze ewolucyjnym (Siekierski, 2020). Od początku lat 90. kolejne wprowadzane reformy coraz silniej wiązały się z potrzebą ochrony środowiska i klimatu.

Pierwszą znaczącą reformą, która nie tylko zapoczątkowała daleko idące zmiany w WPR, ale także uwzględniała problematykę rolnictwa ze znacznie szerszej perspektywy, była reforma MacSharry'ego z 1992 r. Po raz pierwszy WPR została ściśle powiązana z zagadnieniami dotyczącymi obszarów wiejskich i ochrony środowiska przyrodniczego. W ramach tej reformy wprowadzono tzw. instrumenty towarzyszące, zachęcające rolników do stosowania metod bardziej przyjaznych środowisku. Podjęto działania zmierzające do ekstensyfikacji rolnictwa i zwiększenia roli rolników w ochronie środowiska, a także wspierano procesy rozwoju obszarów wiejskich oraz zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego (Maciejczak, 2010).

Dokumentem, który kontynuował reformę zapoczątkowaną przez MacSharry'ego, jest przedstawiona w 1997 r. Agenda 2000. Jednym z najważniejszych jej założeń była zmiana paradygmatów WPR, zaś jednym z celów stała się ochrona środowiska. Wprowadzono możliwość uzyskania rekompensat dla rolników z tytułu utraconych dochodów lub dodatkowych kosztów związanych z uczestnictwem w realizacji konkretnych działań na rzecz środowiska przyrodniczego. Wśród najważniejszych działań będących pokłosiem Agendy 2000 uznaje się zapewnienie dobrostanu zwierząt oraz zachowanie ekosystemów (Maciejczak, 2010).

Dalsze istotne zmiany we wspólnej polityce rolnej dokonały się w 2003 r., gdy wprowadzono reformę Fischlera¹ (tzw. luksemburską). Zmiany te dotyczyły nie tylko instrumentów, ale podejścia do polityki rolnej (Siekierski, 2020). Zgodnie z tą reformą filar I WPR miał skupiać się na wspieraniu dochodów rolniczych, natomiast zadaniem filaru II była ochrona środowiska przyrodniczego oraz wspieranie rozwoju obszarów wiejskich. Za szczególnie ważne uznano zasady wzajemnej zgodności (ang. cross-compliance), które stanowiły zbiór zaleceń dotyczących m.in.: standardów ochrony środowiska, zdrowotności ludzi, zwierząt i roślin, jakich powinien przestrzegać rolnik, by otrzymać wsparcie finansowe w ramach WPR. Na bazie tej reformy oddzielono wsparcie w ramach WPR od decyzji produkcyjnych (ang. decoupling), co polegało na zastąpieniu większości dotychczasowych płatności bezpośrednich jedną wspólną płatnością przypisaną do powierzchni gospodarstwa.

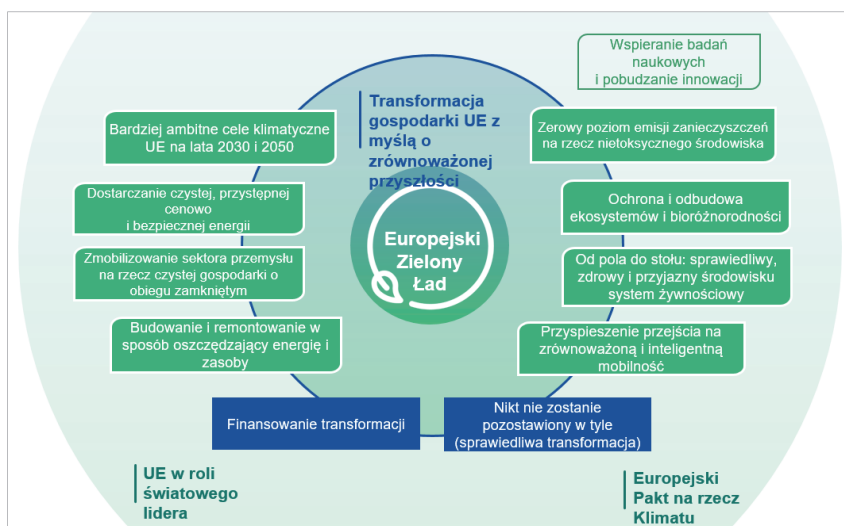
W 2013 r. przeprowadzono kolejną reformę, którą ostatecznie wdrożono w 2015 r. Zreformowana WPR uwzględniała cztery zasadnicze kwestie: 1) rozwój obszarów wiejskich, 2) finansowanie, zarządzanie i monitorowanie WPR, 3) dopłaty bezpośrednie dla rolników oraz 4) współpracę rynkową. Jej celem było m.in. promowanie zrównoważonego rolnictwa i innowacji. Efektem tej reformy było wprowadzenie mechanizmu zazieleniania mającego na celu przestrzeganie przez europejskich rolników zrównoważonych praktyk rolnych, służących ochronie gle-

¹ Nazwa reformy pochodzi od nazwiska komisarza ds. rolnictwa – Franza Fischlera.

by i ochronie bioróżnorodności. Wdrożenie tych praktyk warunkowało pozyskanie 30% wartości płatności bezpośrednich. W ramach tego mechanizmu wprowadzono wymóg dywersyfikacji uprawianych roślin, utrzymania trwałych użytków zielonych oraz ochrony stref ekologicznych w obrębie gospodarstw (Euractiv, 2020).

Europejski Zielony Ład – istota

Zgodnie z założeniami Komisji Europejskiej Europejski Zielony Ład to nowa strategia na rzecz wzrostu. Jej celem jest zbudowanie nowoczesnej, zasobooszczędnej i konkurencyjnej gospodarki, która w 2050 r. osiągnie zerowy poziom emisji gazów cieplarnianych netto, a wzrost gospodarczy będzie uwzględniać optymalne wykorzystanie zasobów naturalnych (Komisja Europejska, 2019a). Wspólnotowe działania mają przestawić gospodarkę europejską i społeczeństwo na tory zrównoważone, a transformacja ma dotyczyć wszystkich sektorów gospodarki, w tym rolnictwa. Europejski Zielony Ład stanowi integralną część opracowanej przez obecną Komisję strategii mającej na celu m.in. wdrożenie agendy ONZ na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 i celów zrównoważonego rozwoju (ONZ, 2020).

Rys. 1. Elementy Europejskiego Zielonego Ładu.

Źródło: Komisja Europejska, 2019a.

Wdrożenie Europejskiego Zielonego Ładu wymaga modyfikacji strategii politycznych w szerokim zakresie (w tym dostaw czystej energii, w sektorze przemyśle, produkcji i konsumpcji, transportu czy rolnictwa). Aby móc osiągnąć zakładane cele, niezbędne jest przypisanie większej wagi do ochrony i restytucji naturalnych ekosystemów, zrównoważonego wykorzystywania zasobów i poprawy zdrowia społeczeństwa. To w tych dziedzinach są najbardziej potrzebne głębokie zmiany.

Zdefiniowane przez KE obszary działań są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się uzupełniają, niemniej jednak należy zachować szczególną ostrożność

w przypadku potencjalnych kompromisów między celami gospodarczymi, środowiskowymi i społecznymi. Na potrzeby Zielonego Ładu są wykorzystywane różne narzędzia polityczne: regulacje i standaryzacja, inwestycje i innowacje, reformy krajowe, dialog z partnerami społecznymi oraz współpraca międzynarodowa. Komisja współpracuje z państwami członkowskimi w celu zwiększenia unijnych wysiłków na rzecz egzekwowania i skutecznego wdrażania obowiązujących przepisów i polityk mających znaczenie dla Zielonego Ładu.

Najważniejsze inicjatywy na poziomie UE²

Wdrożenie Europejskiego Zielonego Ładu wymaga podjęcia szeregu działań zmierzających ku poprawie stanu środowiska przyrodniczego oraz stabilizacji klimatu poprzez wypracowanie skutecznych działań o zasięgu ogólnoeuropejskim. W komunikacie przedstawiono wstępny plan działania obejmujący główne polityki niezbędne do osiągnięcia Europejskiego Zielonego Ładu. Zaplanowano kilkadziesiąt inicjatyw na lata 2020-2021 obejmujących:

- a) ekologizację wspólnej polityki rolnej, uwzględniającą strategię „od pola do stołu”;
- b) zachowanie i ochronę różnorodności biologicznej;
- c) ambitne cele klimatyczne oraz powiązanie z Europejskim Paktem na Rzecz Klimatu;
- d) czystą, przystępną cenowo i bezpieczną energię;
- e) dążenie do zerowego poziomu emisji zanieczyszczeń na rzecz nietoksycznego środowiska;
- f) strategię przemysłową na rzecz czystej gospodarki o obiegu zamkniętym;
- g) zrównoważoną i inteligentną mobilność;
- h) uwzględnianie kwestii zrównoważonego rozwoju we wszystkich obszarach polityki UE.

Ad. a). Ważnym obszarem działań KE jest ekologizacja wspólnej polityki rolnej, uwzględniająca wdrożenie strategii „Od pola do stołu” (Komisja Europejska, 2020a). Jak podkreślił Frans Timmermans (Komisja Europejska, 2019d), „Kryzys związany z COVID-19 pokazał, jak bardzo wszyscy jesteśmy podatni na zagrożenia i jak ważne jest przywrócenie równowagi między działalnością człowieka a przyrodą. Centralne miejsce w ramach Zielonego Ładu zajmują „Strategia na rzecz różnorodności biologicznej” i strategia „Od pola do stołu”, które kładą nacisk na nową i lepszą równowagę między przyrodą, systemami żywnościowymi a różnorodnością biologiczną, aby chronić zdrowie i dobrobyt obywateli, a równocześnie zwiększać konkurencyjność i odporność UE. Strategie te stanowią kluczową część wielkiej transformacji, którą właśnie rozpoczynamy”.

Celem strategii „Od pola do stołu” jest stworzenie sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego środowiska systemu żywnościowego. Żywność wytwarzana w Europie powinna cechować się bezpieczeństwem, wartościami odżywczymi i wysoką jakością, a sposób jej wytwarzania powinien być bezpieczny dla środowiska przyrodniczego oraz neutralny dla klimatu. Unia zainicjowała kilka dekad temu przeje-

² Przytoczone inicjatywy wskazano w: (Komisja Europejska, 2019b).

ście na bardziej zrównoważone systemy produkcji, mimo to produkcja żywności nadal powoduje zanieczyszczenie zasobów środowiska i ich zmniejszenie, a także utratę różnorodności biologicznej i zmiany klimatu. Jednocześnie obserwowany jest problem marnotrawstwa żywności oraz produkcji żywności o niskiej jakości (przyczyniającej się do wielu chorób), co potęguje potrzebę wypracowania systemowych rozwiązań na poszczególnych ogniwach łańcucha żywnościowego. Pierwszym ogniwem łańcucha żywnościowego są rolnicy, co przesądza o ich decydującej roli we wdrażaniu strategii „Od pola do stołu”. Działania rolników powinny przeciwdziałać zmianom klimatu, chronić środowisko przyrodnicze i nie umniejszać bioróżnorodności. Jak podkreśla Komisarz UE ds. Rolnictwa J. Wojciechowski (Boell, 2020), „Nowa strategia nie ma polegać na nakładaniu na rolników kolejnych wymagań czy restrykcji, ale przede wszystkim na wsparciu dla produkcji zdrowej żywności z mniejszym zużyciem nawozów i środków ochrony roślin (...) UE chce wspierać gospodarstwa rodzinne”.

W treści tej strategii wskazano główne cele dotyczące różnych praktyk rolniczych, które powinny być osiągnięte do 2030 r., a mianowicie (Komisja Europejska, 2020a):

1. Dotyczące stosowania pestycydów. Za cel przyjęto:

- zmniejszenie stosowania pestycydów chemicznych i związanych z nimi zagrożeń o 50 procent,
- zmniejszenie stosowania bardziej niebezpiecznych pestycydów o 50 procent.

Jako uzasadnienie przyjętych celów wskazano negatywny wpływ stosowania pestycydów w rolnictwie na zanieczyszczenia gleby, wody i powietrza.

2. Dotyczące stosowania nawozów. Za cel przyjęto:

- zmniejszenie strat składników pokarmowych o co najmniej 50 procent, nie dopuszczając przy tym do tego, aby doszło do pogorszenia żyzności gleby,
- ograniczenie stosowania nawozów o co najmniej 20 procent.

Nadmiar składników pokarmowych w środowisku jest istotnym źródłem zanieczyszczenia powietrza, gleby i wody, wywierającym negatywny wpływ na różnorodność biologiczną i klimat, co przesądziło o przyjęciu celów zmierzających ku racjonalizacji gospodarki nawozowej w gospodarstwach rolnych.

3. Dotyczące sprzedaży środków przeciwdrobnoustrojowych. W tym zakresie jako cel przyjęto:

- zmniejszenie o 50 procent sprzedaży środków przeciwdrobnoustrojowych przeznaczonych dla zwierząt utrzymywanych w warunkach fermowych oraz stosowanych w akwakulturze.

Jest to spowodowane wzrostem odporności drobnoustrojów na środki je zwalczające, będącej wynikiem ich powszechnego stosowania w leczeniu zwierząt i ludzi. Wzrost tej odporności prowadzi co roku do ok. 33 tys. zgonów w UE, co przesądza o konieczności zmian w rolnictwie europejskim w tym zakresie.

4. Dotyczące popularyzacji rolnictwa ekologicznego. Przyjęto ambitny cel w tym obszarze, a mianowicie:

- powierzchnia gruntów rolnych użytkowanych zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego powinna stanowić 25 procent.

O przyjęciu tak ambitnego celu przesądziło zarówno jego znaczenie w ochronie zasobów środowiska (przyjazne środowisku praktyki rolnicze), korzystny wpływ na klimat, jak i pozytywne oddziaływanie na różnorodność biologiczną.

Ważną rolę w popularyzacji pożądanych działań w rolnictwie odgrywa i będzie odgrywać wspólna polityka rolna. W kolejnej perspektywie finansowej obejmującej lata 2021-2027 ok. 40% całkowitego budżetu WPR zostanie skierowana na działania na rzecz środowiska i klimatu. W związku z powyższym krajowe plany strategiczne powinny odzwierciedlać europejskie zasady subsydiowania rolnictwa, w tym kryteria klimatyczne i środowiskowe, wpisujące się w Europejski Zielony Ład, w strategię „Od pola do stołu”. Zgodnie z założeniami, krajowe plany strategiczne powinny stymulować do popularyzacji praktyk rolnictwa zrównoważonego, w tym rolnictwa precyzyjnego, ekologicznego, a także dobrostanu zwierząt, agroekologii i agroleśnictwa. Nową propozycją w krajowych planach strategicznych będą tzw. ekoprogramy, które z założenia powinny „nagradzać rolników za lepszą realizację celów środowiskowych i klimatycznych, w tym zarządzanie węglem w glebie i składowanie go, oraz za lepszą gospodarkę składnikami odżywczymi w celu podniesienia jakości wody i ograniczenia emisji” (Komisja Europejska, 2019b). Plany strategiczne będą także uwzględniały znaczące ograniczenia stosowania chemicznych środków ochrony roślin oraz nawozów i antybiotyków. Ważną rolę w propagowaniu prośrodowiskowego i proklimatycznego rolnictwa będą odgrywały innowacje, w tym technologiczne. Strategia „Od pola do stołu” będzie także zawierać propozycje poprawy pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym.

Wdrażanie strategii „Od pola do stołu” powinno przyczyniać się do stosowania rozwiązań wpisujących się w gospodarkę o obiegu zamkniętym. Poza wyzwaniem, z jakimi mierzą się rolnicy, także inne ogniwa łańcucha żywnościowego powinny być zaangażowane w poprawę stanu środowiska, a w tym sektor przetwórstwa żywności i handlu, poprzez działania w obszarze transportu, przechowywania, opakowań i marnowania żywności. Elementem strategii jest także zachęcanie społeczeństwa do spożywania żywności wytworzonej w sposób zrównoważony, cechującej się przystępną ceną oraz walorami odżywczymi i zdrowotnymi.

Ad. b). W ramach Europejskiego Zielonego Ładu przewidziano również działania na rzecz ochrony i odbudowy ekosystemów i bioróżnorodności. Rola ekosystemów jest ogromna, gdyż pełnią one różne niezbędne funkcje także dla człowieka, zapewniając żywność, słodką wodę, czyste powietrze i schronienie dla wielu gatunków, dodatkowo ograniczają występowanie szkodników i chorób, a także przyczyniają się do regulacji klimatu. Jak wskazano w sprawozdaniu przedstawionym przez Międzyrządową Platformę Naukowo-Polityczną w sprawie Różnorodności Biologicznej i Funkcjonowania Ekosystemów (IPBES, 2020), bioróżnorodność na świecie zmniejsza się, co jest skutkiem zmiany sposobów użytkowania gruntów i akwenów morskich, bezpośredniej eksploatacji zasobów naturalnych, jak również zmiany klimatu. Problemy te nasilają potrzebę opracowania przez KE strategii na rzecz bioróżnorodności, zmierzającej do zwiększenia powierzchni chronionych obszarów lądowych i morskich szczególnie cennych pod względem różnorodności biologicznej, uwzględniając sieć Natura 2000. Jak wskazano w dokumencie Komi-

sji, wszystkie unijne polityki powinny się przyczyniać do zachowania i odbudowy kapitału naturalnego Europy (European Commission, 2019).

Potrzeba ochrony kapitału naturalnego dotyczy także ekosystemów leśnych. Zamierzeniem jest zwiększenie powierzchni obszarów leśnych ze względu na ich znaczenie środowiskowe i klimatyczne (w tym pochłanianie CO₂), co również wymaga przygotowania odpowiedniej, nowej strategii leśnej UE. Krajowe plany strategiczne przygotowane w ramach wspólnej polityki rolnej powinny skłaniać podmioty odpowiedzialne za gospodarkę leśną do zrównoważonej ochrony i uprawy lasów, a także zrównoważonego zarządzania lasami.

Ważnym elementem ochrony bioróżnorodności i ekosystemów jest zrównoważona niebieska gospodarka, ze względu na rolę, jaką oceany odgrywają w łagodzeniu zmiany klimatu. Zrównoważona gospodarka wymaga poprawnego wykorzystania zasobów wodnych i morskich, wskazania nowych źródeł białka oraz wykorzystania rosnących możliwości pozyskiwania energii z morskich źródeł odnawialnych.

Efektem ogłoszenia Europejskiego Zielonego Ładu jest publikacja *Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030* (Komisja Europejska, 2020b), zawierająca symboliczny podtytuł *Przywracanie przyrody do naszego życia*. Oba dokumenty nieprzypadkowo zostały opublikowane w tym samym momencie, ponieważ są ze sobą ściśle powiązane. To pokazuje, że holistyczne podejście do rozwiązywania problemów, wynikające z Europejskiego Zielonego Ładu, jest również wdrażane do praktyki.

Strategia różnorodności biologicznej do roku 2030 wskazuje priorytety długookresowej polityki Unii Europejskiej w zakresie ochrony przyrody. Podstawowym celem jest zapewnienie odbudowy, odporności i odpowiedniej ochrony wszystkich ekosystemów do 2050 r. Ten cel ma być zrealizowany poprzez wejście, do roku 2030, na ścieżkę regeneracji umożliwiającą zachowanie cennych ekosystemów oraz odbudowę zniszczonych.

Dodatkowo UE stawia sobie za cel przejęcie roli światowego lidera w zakresie ochrony różnorodności biologicznej, co oznacza, że w przypadku podjęcia intensywnych działań przez inne kraje świata polityka ochrony różnorodności biologicznej może być bardziej zaawansowana.

Realizacja celów na rok 2030 ma odbywać się za pomocą dwóch filarów działań. Po pierwsze, kontynuowane będą prace w zakresie spójnej sieci obszarów chronionych, oraz po drugie, podjęte zostaną działania na rzecz opracowania ambitnego unijnego planu odbudowy zasobów przyrodniczych.

Jak wskazano wyżej, sieć obszarów chronionych Natura 2000 jest budowana od dawna i trwale obecna również w polityce rolnej. Jednakże w perspektywie najbliższych dziesięciu lat ma zostać rozbudowana do 30% powierzchni lądowej i morskiej Unii Europejskiej. Z tego około 10% powierzchni ma być objętych ścisłą ochroną, w tym wszystkie obszary zawierające starodrzewy. Dodatkowo jeszcze większa uwaga niż dotychczas ma być skupiona na budowie korytarzy łączących poszczególne obszary w ramach sieci Natura 2000 oraz na jakości zarządzania różnego rodzaju obszarami przyrodniczo cennymi.

W zakresie ambitnych działań na rzecz odbudowy zasobów przyrodniczych wskazano dziesięć obszarów działania, spośród których dwa bezpośrednio odnoszą się do rolnictwa, tj. „Przywracanie przyrody na grunty orne” oraz „Rozwiązanie kwestii użytkowania gruntów rolnych i odbudowa ekosystemów gleby”. Ponadto problematykę rolną można zauważyć również w innych obszarach, np. dotyczących produkcji energii oraz ograniczenia zanieczyszczenia.

W kontekście rolnictwa można stwierdzić, że Strategia bioróżnorodności niewiele różni się od strategii „Od pola do stołu”. Obie zawierają bardzo podobny zestaw działań mających na celu ograniczenie i odbudowę różnorodności biologicznej. Cele te wymieniano we wcześniejszej części artykułu, stąd nie ma potrzeby powtarzania ich. Jedyną istotną różnicą polega na dodatkowym zapisie, jaki możemy zauważyć w Strategii bioróżnorodności, który zakłada konieczność utrzymania co najmniej 10% użytków rolnych zawierających elementy krajobrazu o wysokiej różnorodności. Są to m.in. strefy buforowe, podlegające albo niepodlegające płodozmianowi, ugory, żywopłoty, drzewa nieprodukcyjne, murki tarasowe, stawy itp. zasoby. Ich wartość polega na pochłanianiu dwulenu węgla, zapobieganiu erozji i ubożeniu gleby, filtracji powietrza i wody oraz wspieraniu procesów przystosowania do zmian klimatu.

Nie wiadomo jeszcze jak ogólnounijne cele przełożą się na działania w poszczególnych krajach członkowskich, ale biorąc pod uwagę ich ambitny charakter, można przyjąć, że wiele z nich będzie znaczącym wyzwaniem dla rolnictwa w Polsce. Na przykład za bardzo trudne wyzwanie, być może nawet najtrudniejsze, należy uznać cel przeznaczenia 25% powierzchni użytków rolnych Unii Europejskiej na rolnictwo ekologiczne. Z pewnością, w przypadku Polski, cel ten będzie dostosowany do możliwości, tj. znacząco złagodzony, ale nadal będzie on miał charakter ambitnego wyzwania. Wobec istniejących trendów, czyli malejącej od 2014 r. liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych w Polsce, wydaje się, że spełnienie tego celu może być trudne dla polskiego rolnictwa.

Zmiany będą stwarzać zarówno nowe możliwości, jak i wyzwania. Wydaje się, że w najbliższej dziesięciolecie dominować będą te drugie, a podstawowym problemem może być zmiana myślenia o środowisku i przyrodzie w kontekście prowadzonej działalności. Dopóki w świadomości społecznej nie będzie przekonania o korzyściach płynących z ochrony różnorodności biologicznej, dopóty będzie panować przekonanie o dominującej roli kosztów w podejmowanych działaniach. Wymaga to jednak internalizacji wartości różnorodności biologicznej do rachunku ekonomicznego.

Ad. c). Przyjęte cele klimatyczne na najbliższe lata niewątpliwie należy uznać za ambitne. Komisja Europejska zmierza do osiągnięcia neutralności klimatycznej do 2050 r. (Komisja Europejska, 2018). Realizacja takiego zamierzenia wymaga przygotowania długoterminowej strategii oraz europejskiego „prawa o klimacie”, a także dostosowania polityk UE do osiągnięcia neutralności klimatycznej, przy uwzględnieniu roli poszczególnych sektorów. Pierwsze kroki w tym zakresie zostały już podjęte, np. przygotowano wniosek rozporządzenia o klimacie (Komisja Europejska, 2020c), jednakże ze względu na złożoność problematyki cały proces zmian dokumentów strategicznych rozłożono do końca pierwszej połowy roku 2021.

Cele klimatyczne uwzględniają redukcję emisji gazów cieplarnianych do co najmniej 50%, a potencjalnie do 55% w stosunku do poziomu w 1990 r., unijnego celu na 2030 r. Realizacja tego celu wymaga przeglądu wszystkich znaczących instrumentów polityki związanych z klimatem i wprowadzania zasadnych zmian. „Przeгляд ten obejmie system handlu uprawnieniami do emisji³ (ETS), m.in. rozważone zostanie objęcie tym systemem nowych sektorów, cele państw członkowskich w zakresie redukcji emisji w sektorach nieobjętych ETS⁴ oraz rozporządzenie w sprawie emisji związanych z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem”⁵ (Komisja Europejska, 2019b). Takie działania będą stanowiły podstawę do opracowania mechanizmu ustalania opłat za emisję gazów cieplarnianych w całej gospodarce. W przypadku rozbieżności między polityką UE a innymi państwami planowany jest mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ w wybranych sektorach, aby zmniejszyć ryzyko ucieczki emisji. Cele klimatyczne będą realizowane także przez dostosowanie systemu podatkowego, w tym opodatkowanie energii⁶.

Istotnym elementem Europejskiego Zielonego Ładu jest Europejski Pakt na Rzecz Klimatu, który skupia się na trzech sposobach angażowania społeczeństwa w działania w dziedzinie klimatu. Pierwszym z nich jest zachęcanie do wymiany informacji w zakresie zagrożeń i wyzwań związanych ze zmianą klimatu i degradacją środowiska oraz potencjalnych ich rozwiązań. Drugim jest stwarzanie realnych i wirtualnych możliwości wyrażania poglądów oraz prowadzenia wspólnych działań. Jako trzeci sposób KE wskazuje wsparcie oddolnych inicjatyw na rzecz klimatu i środowiska.

Ad. d). Obniżanie emisyjności systemu energetycznego ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia celów klimatycznych, gdyż ok. 75% emisji gazów cieplarnianych w UE pochodzi z produkcji i wykorzystania energii w gospodarce. Stąd działania UE będą zmierzać do stworzenia sektora energetycznego bazującego w dużej mierze na źródłach odnawialnych, jednocześnie rezygnując z węgla oraz obniża-

³ Dyrektywy 2003/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dn. 13 października 2003 ustanawiającej system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz zmieniającej dyrektywę Rady 96/61/WE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 275/32, 25.10.2003.

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/842 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie wiążących rocznych redukcji emisji gazów cieplarnianych przez państwa członkowskie od 2021 r. do 2030 r. przyczyniających się do działań na rzecz klimatu w celu wywiązania się z zobowiązań wynikających z Porozumienia paryskiego oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 525/2013 (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 156/26, 19.6.2018.

⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/841 z dn. 30 maja 2018 r. w sprawie włączenia emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w wyniku działalności związanej z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem do ram polityki klimatyczno-energetycznej do roku 2030 i zmieniające rozporządzenie (UE) nr 525/2013 oraz decyzję nr 529/2013/UE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 156/1, 19.6.2018.

⁶ Dyrektywa Rady 2003/96/WE z dnia 27 października 2003 r. w sprawie restrukturyzacji wspólnotowych przepisów ramowych dotyczących opodatkowania produktów energetycznych i energii elektrycznej, (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 283/51, 31.10.2003.

jąc emisyjność sektora gazu⁷. Realizacja tych założeń wymaga zaangażowania poszczególnych państw członkowskich w przygotowanie krajowych, ambitnych planów wykorzystania różnych źródeł energii. Zasadnicze znaczenie będzie miało zwiększenie produkcji energii wiatrowej na obszarach morskich. Równolegle prowadzone będą działania pomagające obniżyć emisyjność sektora gazu, w tym poprzez zwiększenie pomocy na prace rozwojowe w dziedzinie gazów o niskiej emisyjności czy też rozwiązanie problemu emisji metanu związanych z energią.

Budowanie i remontowanie w sposób oszczędzający energię i zasoby jest niezmiernie ważne, gdyż budynki odpowiadają za 40% zużycia energii, a roczny wskaźnik renowacji budynków wynosi zaledwie od 0,4 do 1,2% w zależności od państwa członkowskiego. Realizacja unijnych celów dotyczących efektywności energetycznej i klimatu wymaga zwiększenia wartości tego wskaźnika co najmniej dwukrotnie, co wskazuje na potrzebę zwiększenia renowacji w celu zmniejszenia kosztów energii i ubóstwa energetycznego.

Ad. e). Dążenie do zerowego poziomu emisji zanieczyszczeń na rzecz nietoksycznego środowiska to także ważna inicjatywa KE ujęta w strategii Europejskiego Zielonego Ładu. W ramach działań KE ujęta potrzeba efektywnego monitorowania zanieczyszczenia powietrza, wody, gleby oraz produktów konsumpcyjnych, a także odtworzenia naturalnych funkcji wód powierzchniowych i gruntowych. W tym obszarze szczególnie ważna jest ochrona obywateli i środowiska przed niebezpiecznymi chemikaliami. Istotną rolę w tym zakresie będzie także pełniło rolnictwo na skutek wytwarzania presji środowiskowej związanej ze stosowaniem przemysłowych środków do produkcji rolnej.

Ad. f). Osiągnięcie ambitnych celów klimatycznych wymaga zmian w sektorze przemysłowym i wdrażania rozwiązań odpowiadających gospodarce o obiegu zamkniętym. Unijny przemysł odpowiada za 20% emisji gazów cieplarnianych w UE. Przemysł uzależniony od przerobu nowych surowców, które są wydobywane i przetwarzane. W latach 1970-2017 roczne światowe wydobycie surowców wzrosło trzykrotnie (International Resource Panel, 2019), a zaledwie 12% materiałów wykorzystywanych w przemyśle pochodzi z recyklingu (Eurostat, 2020). Europejski Zielony Ład będzie wspierał proces przechodzenia przemysłu UE na zrównoważony model wzrostu. Plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym będzie obejmował politykę „zrównoważonych produktów”. Za priorytet przyjęto ograniczanie zużycia materiałów i ich ponowne wykorzystywanie przed recyklingiem. Komisja zmierza do tego, aby wszystkie opakowania na rynku UE nadawały się do ponownego wykorzystania lub recyklingu w perspektywie do 2030 r. Plan działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym będzie również obejmował środki mające na celu zachęcanie przedsiębiorstw do oferowania produktów wielokrotnego użytku.

⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1999 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie zarządzania unią energetyczną i działaniami w dziedzinie klimatu, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 663/2009 i (WE) nr 715/2009, dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady 94/22/WE, 98/70/WE, 2009/31/WE, 2009/73/WE, 2010/31/UE, 2012/27/UE i 2013/30/UE, dyrektyw Rady 2009/119/WE i (EU) 2015/652 oraz uchyleń rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 525/2013 (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 328/1, 21.12.2018.

Ad. g). Działania KE obejmują także transport, który odpowiada za 25% unijnych emisji gazów cieplarnianych. Stąd też aby osiągnąć neutralność klimatyczną, konieczne będzie ograniczenie emisji w sektorze transportu aż o 90 % w perspektywie do roku 2050. Szczególna rola przypada kolei i śródlądowym drogom wodnym. Rozwiązania wypracowywane przez KE będą uwzględniały m.in. cenę transportu, która powinna odzwierciedlać jego wpływ na środowisko i zdrowie, likwidację dopłat do paliw kopalnych, rozwinięcie produkcji i wprowadzanie alternatywnych⁸, zrównoważonych paliw transportowych. Według szacunków KE do roku 2025 potrzebne będzie około 1 mln publicznych stacji ładowania i tankowania do obsługi 13 mln bezemisyjnych i niskoemisyjnych pojazdów drogowych. Wszystkie te działania mają na celu istotne zmniejszenie poziomu zanieczyszczeń generowanych przez transport, szczególnie w miastach.

Ad. h). Integralnym elementem strategii Europejskiego Zielonego Ładu jest uwzględnianie kwestii zrównoważonego rozwoju we wszystkich obszarach polityki UE, które powinny obejmować:

– Wspieranie zielonego finansowania i zielonych inwestycji oraz zapewnienie sprawiedliwej transformacji

„Osiągnięcie zamierzeń przedstawionych w Europejskim Zielonym Ładzie wymaga znacznych nakładów inwestycyjnych. Według szacunków Komisji, aby osiągnąć cele wyznaczone w zakresie klimatu i energii na okres do 2030 r., konieczne będą dodatkowe inwestycje w kwocie 260 mld euro rocznie⁹, czyli około 1,5% PKB z 2018 r.¹⁰”. Te działania zapowiedziano m.in. w Planie Odbudowy dla Europy, który ogłoszono 21 lipca 2021 roku (Rada Europejska, 2020b).

– Ekologizację budżetów krajowych i zapewnienie odpowiednich sygnałów cenowych

KE będzie współpracować z państwami członkowskimi w celu monitorowania i modelowania praktyk w zakresie ekologicznego planowania budżetu, co ułatwi ocenę uwzględnienia kwestii środowiskowych. W ramach tych działań zostaną określone warunki reform podatkowych oraz zniesienia subsydiów na paliwa kopalne. Zaktualizowane wytyczne ułatwią również wycofanie paliw kopalnych, w szczególności tych najbardziej zanieczyszczających środowisko.

– Wspieranie badań naukowych i pobudzanie innowacji

Instrumenty dostępne w ramach programu „Horyzont Europa” będą wspierać badania naukowe oraz innowacje przyczyniające się do wdrażania strategii Zieło-

⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/94/UE z dnia 22 października 2014 r. w sprawie rozwoju infrastruktury paliw alternatywnych (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 307/1, 28.10.2014.

⁹ Za: (Komisja Europejska, 2019c).

¹⁰ Komisja przedłoży plan inwestycyjny na rzecz zrównoważonej Europy, aby pomóc zaspokoić dodatkowe potrzeby w zakresie finansowania. (...) Budżet UE będzie odgrywać znaczącą rolę. Komisja zaproponowała cel, zgodnie z którym 25% środków w ramach wszystkich programów UE należy przeznaczyć na kwestie związane ze zmianą klimatu. (...) Co najmniej 30% środków Funduszu InvestEU będzie przeznaczony na walkę ze zmianą klimatu. (...) W ramach planu inwestycyjnego na rzecz zrównoważonej Europy Komisja proponuje mechanizm sprawiedliwej transformacji, obejmujący Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. (...) Kluczowe znaczenie dla finansowania zielonej transformacji będzie miał sektor prywatny. Za: (Komisja Europejska, 2019b).

nego Ładu. Co najmniej 35% budżetu programu „Horyzont Europa” przeznaczone zostanie na finansowanie nowych rozwiązań w obszarze klimatu. Program „Horyzont Europa” będzie również angażować społeczności lokalne w działania na rzecz bardziej zrównoważonej przyszłości.

– Aktywizację kształcenia i szkolenia

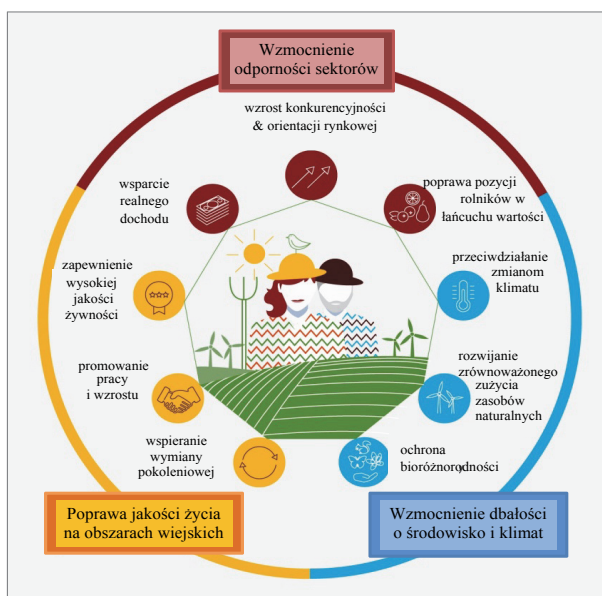
Komisja przygotuje „europejskie ramy kompetencji”, aby pomóc w rozwijaniu i ocenie wiedzy, umiejętności i postaw w zakresie zmiany klimatu i zrównoważonego rozwoju, ułatwi również wymianę dobrych praktyk w ramach unijnych sieci programów doskonalenia zawodowego nauczycieli.

– Zielone przyrzeczenie: „Nie szkodzić”

Zgodnie z intencją decydentów z KE wszystkie działania i polityki UE powinny zostać połączone, a opracowane przez Komisję narzędzia lepszego stanowienia prawa wnoszą solidną podstawę dla tego procesu.

WPR po 2020 – nowa zielona architektura

Wspólna polityka rolna przystosowuje się do nowych wyzwań, przed którymi staje europejskie rolnictwo. Komisja Europejska proponuje zmiany na szczeblu UE, jak i krajów członkowskich, które mają zarówno charakter formalny (administracyjny), jak i merytoryczny (Rada Europejska, 2020a). W tym pierwszym przypadku w gestii Komisji pozostaje ustalenie: a) zestawu celów ogólnych dla całej WPR; b) zestawu narzędzi interwencyjnych, by państwa członkowskie mogły zrealizować cele WPR; c) wspólnego zestawu wskaźników, by w porównywalny sposób ocenić skuteczność zastosowanych środków.

Rys. 2. Przyszłość WPR.

Źródło: <https://www.consilium.europa.eu/pl/infographics/cap-reform-objectives/>

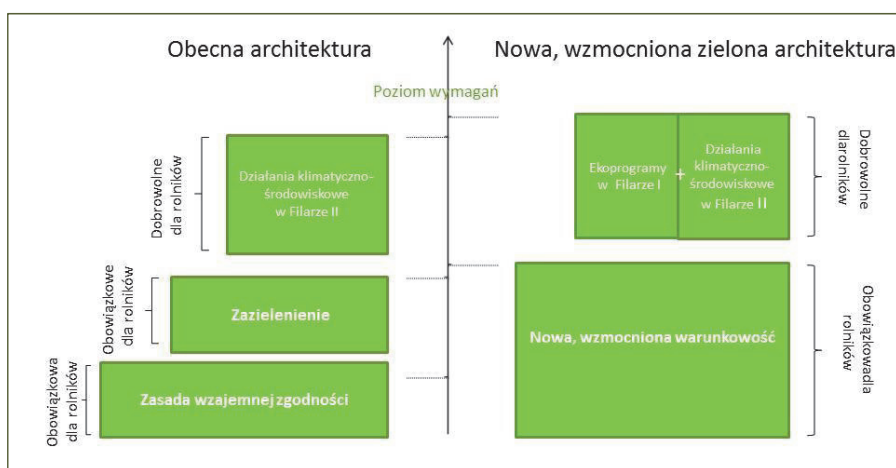
Poszczególne państwa natomiast, na podstawie potrzeb krajowych, są odpowiedzialne za wybór konkretnych interwencji, które uznają za najskuteczniejsze przy realizacji celów szczegółowych. W odniesieniu do państw członkowskich Komisja oczekuje: a) opracowania planu strategicznego na podstawie zidentyfikowanych potrzeb danego kraju, który musi uzyskać akceptację Komisji; b) wskazania sposobu wykorzystania środków finansowych, by sprostać wskazanym potrzebom, wraz z zastosowanymi narzędziami i celami; c) przygotowania sprawozdań wskazujących postępy w realizacji przyjętych celów.

W odniesieniu do kwestii merytorycznych Komisja przyjmuje większe ambicje środowiskowe i klimatyczne. Zaproponowano nową „zieloną” strukturę opartą na uwarunkowaniach środowiskowo-klimatycznych, a także uwzględniającą dodatkowe dobrowolne działania w ramach obu filarów WPR (rys. 3).

Ambicje te będą przekładały się na nowe zobowiązania i zachęty dla rolników, wśród których uwzględniono następujące praktyki i działania:

- dbanie o gleby bogate w węgiel poprzez ochronę terenów podmokłych i torfowisk;
- wprowadzenie obowiązkowego narzędzia do gospodarki składnikami odżywczymi, by poprawić jakość wody, zredukować poziom amoniaku i podtlenku azotu;
- stosowanie płodozmianu zamiast dywersyfikacji uprawianych roślin;
- wprowadzenie ekoprogramów przez kraje UE, by wspierać lub zachęcać rolników do przestrzegania praktyk rolnych korzystnych dla klimatu i środowiska, wychodzących poza wymogi podstawowe.

Nowa zielona architektura obejmuje filar 1 WPR, który uwzględnia nową, wzmocnioną warunkowość oraz systemy na rzecz klimatu i środowiska, tzw. ekoprogramy, a także filar 2, w którym pozostają działania klimatyczno-środowiskowe (rys. 3), (DPB MRiRW, 2019).

Rys. 3. Obecna i nowa zielona architektura WPR.

Źródło: DPB MRiRW, 2019.

Nowy system warunkowości łączy obecne wymogi zazielenienia i wzajemnej zgodności (w skład której wchodzi normy dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska, tzw. normy GAEC, i podstawowe wymogi w zakresie zarządzania, czyli wymogi SMR) i uzależnia otrzymanie pełnego wsparcia finansowego w ramach WPR od zapewnienia przez beneficjentów zgodności praktyk rolniczych z podstawowymi normami dotyczącymi środowiska, zmian klimatu, zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt, zdrowia roślin i dobrostanu zwierząt. Wszyscy beneficjenci WPR zobowiązani będą do przestrzegania tych norm i wymogów. Zakres nowego systemu warunkowości będzie stanowić podstawę do określenia wymagań dla dodatkowo płatnych, dobrowolnych działań, takich jak: ekoprogramy czy działania rolnośrodowiskowo-klimatyczne.

Nowa, wzmocniona warunkowość obejmuje dodatkowo normy GAEC, które dotychczas nie obowiązywały, bądź obowiązywały w węższym zakresie, a mianowicie:

- GAEC 2: odpowiednia ochrona terenów podmokłych i torfowisk; dotyczy zakazu przekształcania i zaorywania trwałych użytków zielonych na ww. obszarach;
- GAEC 5: wykorzystanie narzędzia w zakresie zrównoważonego gospodarowania składnikami odżywczymi, tzw. FaST (ang. *Farm Sustainability Tool for Nutrients*);
- GAEC 7: zapewnienie okrywy roślinnej gleby w najbardziej wrażliwym okresie; dotyczy gruntów ornych w okresie I XI-15 II, a okrywę ochronną gleby mogą tworzyć: mulcz, resztki poźniwne, ściernisko, uprawy ozime, rośliny wieloletnie z okrywą roślinną lub ściółką w międzyrzędziach;
- GAEC 8: stosowanie zmianowania roślin; zgodnie z tym wymogiem rośliny takie jak jęczmień, owies, pszenicę, żyto, pszenżyto, rzepak uprawia się na tej samej działce ewidencyjnej nie dłużej niż 3 lata, natomiast kukurydzę – nie dłużej niż 2 lata.
- GAEC 9: zakłada się modyfikację dotychczasowej praktyki EFA (ang. *Ecological Focus Area*) dotyczącej przeznaczenia minimalnego udziału powierzchni użytków rolnych, w skład których wchodzi elementy istotne dla krajobrazu oraz obszary nieprodukcyjne.

Filar 1 WPR, oprócz nowej, wzmocnionej warunkowości, uwzględni także systemy na rzecz klimatu i środowiska, tzw. ekoprogramy (DPB MRiRW, 2020). To nowy instrument WPR, obowiązkowy do wdrożenia dla każdego państwa członkowskiego, lecz jest on dobrowolny dla rolników, którzy chcą stosować dodatkowe praktyki prośrodowiskowe, wykraczające poza wymogi obligatoryjne uwzględnione w zasadach nowej wzmocnionej warunkowości. Wsparcie w ramach ekoprogramów będzie powiązane z realizacją rocznego zobowiązania, przy uwzględnieniu powierzchni, na której są realizowane. Wsparcie to będzie formą dodatkowej płatności do podstawowego wsparcia dochodu lub płatnością stanowiącą rekompensatę za część lub całość poniesionych dodatkowych kosztów i utraconych dochodów. Na obecnym etapie proponowane jest 15 rodzajów praktyk w ramach ekoprogramów, a mianowicie:

- Wsiewki śródplonowe – cel: poprawa jakości gleb (ograniczenie erozji, przeciwdziałanie przesuszeniu gleb, zwiększenie ilości materii organicznej) poprzez wysiew traw lub roślin bobowatych drobnonasiennych (w tym mieszanek traw z bobowatymi drobnonasiennymi oraz mieszanek bobowatych drobnonasiennych) w uprawę główną.

- Międzyplony ozime – cel: poprawa jakości gleb (wzbogacenie gleby w substancję organiczną i składniki pokarmowe, ograniczenie erozji).
- Obszary z roślinami miododajnymi – cel: wzmocnienie różnorodności biologicznej.
- Dodatkowa płatność do trwałych użytków zielonych z obsadą zwierząt: ekstensywny wypas – cele: wsparcie dochodu rolniczego, przeciwdziałanie zanikowi ekosystemów rolniczych, utrzymanie potencjału produkcyjnego rolnictwa i aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich, zachowanie różnorodności biologicznej i przyrodniczej.
- Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia – cel: racjonalizacja nawożenia, uwzględniającego potrzeby roślin uprawnych, co ograniczy emisję tlenków azotu do atmosfery oraz zapobiegnie wprowadzaniu zbyt dużej ilości nawozów do gleby, ograniczy ich wymywanie i przenikanie do wód. Praktyka ta wymaga opracowania i przestrzegania planu nawozowego, opartego na bilansie azotu oraz na chemicznej analizie gleby, określającej dawki N, P, K, Mg, oraz potrzeby wapnowania.
- Pasy uprawne wolne od środków ochrony roślin i nawozów na działkach > 5 ha – cel: zachowanie pasów upraw, wolnych od środków ochrony roślin oraz nawozów (z wyłączeniem nawozów naturalnych stałych), w celu przywrócenia naturalnych właściwości gleby.
- Korzystna struktura upraw – cel: zapobieganie ubytkowi glebowej materii organicznej, poprawa zasobności gleb w składniki pokarmowe, zwiększenie pojemności wodnej gleb. Planowane jest przeznaczenie 30% gruntów ornych na uprawę gatunków roślin, mających pozytywny wpływ na bilans glebowej materii organicznej czyli takich, które reprodukują glebową materię organiczną, np. koniczyna, lucerna, sparceta, rutwica, trawy, mieszanki traw z bobowatymi.
- Uproszczone systemy uprawy – cel: przeciwdziałanie erozji i przesuszeniu gleb, zachowanie naturalnej struktury gleby. Do upraw uproszczonych zaliczana jest: uprawa konserwująca bezorkowa z mulczowaniem, uproszczona, pasowa, zerowa.
- Integrowana produkcja roślinna (IPR) – cel: ograniczenie nawożenia i stosowania środków ochrony roślin. W metodykach IPR określa się m. in. płodozmian, dobór odmian, sposób przygotowania, uprawę gleby, sposób siewu, ochronę roślin, nawożenie (terminy, dawki). IPR podlega certyfikacji, a produkt jest rozpoznawalny na rynku.
- Wapnowanie – cel: wsparcie działań regeneracyjnych gleb zakwaszonych. Wapnowanie powinno być stosowane na glebach zakwaszonych (w formie wapna nawozowego lub środka wapnującego), nie częściej niż raz na 4 lata. Potrzeba wapnowania danej działki rolnej powinna wynikać z opinii wydanej przez Okręgową Stację Chemiczno-Rolniczą o zalecanej dawce CaO lub CaO i MgO.
- Przyorywanie obornika w ciągu 12 godzin – cel: minimalizowanie strat amoniaku w trakcie i po aplikacji obornika, poprzez skrócenie czasu jego przebywania na powierzchni pola.
- Rozlewanie gnojowicy innymi metodami niż rozbryzgowo – cel: minimalizowanie strat amoniaku poprzez rozlewanie gnojowicy na gruntach ornych metodami inny-

mi niż rozbryzgowo, z wykorzystaniem aplikatorów wyposażonych w redlice tarczowe lub aplikacja do gleby z zastosowaniem wozów asenizacyjnych z płozami.

- Aplikacja doglebowa nawozów na bazie mocznika – cel: minimalizowanie strat amoniaku poprzez zmniejszenie kontaktu nawozu mineralnego na bazie mocznika z powietrzem, natychmiastowe wymieszanie mocznika z glebą, aplikacja mocznika wraz z jednoczesnym wysiewem nasion, zastosowanie nawozów azotowych o spowolnionym działaniu, tj. otoczkowanych, albo z inhibitorem ureazy, albo z inhibitorem nityfikacji.
- Bioróżnorodność – cel: poprawa różnorodności biologicznej. Utrzymywanie obszarów sprzyjających różnorodności biologicznej, np. oczek wodnych, pojedynczych drzew i ich skupisk, miedz śródpolnych itd. (nieprodukcyjne elementy deklarowane do EFA) na poziomie większym niż wymagany w ramach GAEC 9.
- Strefy buforowe wzdłuż wód powierzchniowych – cel: ochrona wód przed zanieczyszczeniami. Ekoprogram dedykowany jest gruntem ornym, obejmuje wysiew traw i roślin bobowatych (zwłaszcza koniczyn i lucern) oraz obowiązek zachowania istniejących drzew i krzewów. Szerokość strefy powinna wynosić 10 lub 20 m, w zależności od typu wód powierzchniowych.

Poza filarem 1 WPR, filar 2 WPR uwzględnia działania klimatyczno-środowiskowe, które są obowiązkowe do wdrożenia dla państwa członkowskiego. W ramach tego filaru zostaną ujęte następujące inicjatywy (DPB MRiRW, 2019):

- Zobowiązania rolnośrodowiskowo-klimatyczne, wyróżniające się pożądanymi praktykami rolniczymi, wykraczającymi poza zakres nowej wzajemnej warunkowości oraz ekoprogramy (przykład przedstawiono w tabeli 1).
- Płatności Natura 2000 – płatność za stosowanie się do praktyk wynikających z Dyrektywy Siedliskowej lub Ptasiej, wykraczających ponad normy dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska (GAEC) oraz warunki ustanowione w zakresie utrzymania użytków rolnych.
- Płatności RDW – płatność za stosowanie się do praktyk wynikających z Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW), wykraczających ponad normy dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska (GAEC), wymogi dodatkowe w zakresie zarządzania (tj. wymogi SMR, z wyjątkiem SMR 1) oraz warunki ustanowione w zakresie utrzymania użytków rolnych.
- Działania leśne – Mogą dotyczyć interwencji w zakresie: rozwoju obszarów leśnych i zrównoważonego zarządzania lasami, w tym zalesiania gruntów oraz tworzenia i odnawiania systemów rolnoleśnych; a także ochrony, odtwarzania i poprawy stanu zasobów leśnych, z uwzględnieniem potrzeb adaptacyjnych; inwestycji służących zagwarantowaniu i poprawie ochrony lasu i jego odporności, a także świadczeniu usług w zakresie ekosystemów leśnych i klimatu; środków i inwestycji wspierających odnawialne źródła energii oraz biogospodarki.
- Płatności z tytułu ograniczeń naturalnych lub innych ograniczeń specyficznych (ONW).

Tabela 1

Przykłady zielonej architektury

GAEC 9 – norma nowej, wzmocnionej warunkowości	Filar I: Ekoprogramy	Filar II: Zobowiązania rolnośrodowiskowo-klimatyczne
Przeznaczenie min. 5% powierzchni użytków rolnych na żywopłoty, zadrzewienia liniowe, zagajniki śródpolne, oczka wodne lub grunty ugorowane	<p>Ekoprogram, wersja 1: Przeznaczenie min. 7% powierzchni użytków rolnych na żywopłoty, zadrzewienia liniowe, zagajniki śródpolne, miedze, oczka wodne lub grunty ugorowane</p> <p>Ekoprogram, wersja 2: Przeznaczenie min. 10% powierzchni użytków rolnych na żywopłoty, zadrzewienia liniowe, zagajniki śródpolne, miedze, oczka wodne lub grunty ugorowane</p>	<p>Zakaz używania nawozów i pestycydów w pasie o szerokości 2 m wzdłuż lub wokół: żywopłotów, zadrzewień liniowych, zagajników śródpolnych, miedz, oczek wodnych, gruntów ugorowanych</p> <p>Odpowiednie zarządzanie powyższymi elementami (np. zakładanie miedz kwietnych)</p>

Źródło: DPR MRiRW, 2019.

Wyzwania związane z wdrażaniem strategii Europejskiego Zielonego Ładu

Wdrożenie strategii Europejskiego Zielonego Ładu wiąże się z wieloma wyzwaniami, z jakimi muszą zmierzyć się decydenci w KE, a dalej poszczególne państwa członkowskie UE, jak również społeczeństwo. Można wyróżnić cztery podstawowe grupy wyzwań:

– Wyzwanie merytoryczne związane z przyjętymi, ambitnymi celami strategii Europejskiego Zielonego Ładu

W XX w. UE rozpoczęła modernizację i transformację gospodarki europejskiej w celu osiągnięcia neutralności klimatycznej. W latach 1990-2018 zmniejszono emisje gazów cieplarnianych o 23%, której towarzyszył wzrost gospodarki o 61%. Jak wskazują szacunki KE, dotychczas realizowana polityka zapewniałaby tylko 60-procentową redukcję emisji gazów cieplarnianych do 2050 r. (Komisja Europejska, 2019b), które uzasadniły potrzebę przyjęcia bardziej ambitnych celów klimatycznych. Obecnie osiągnięcie dodatkowej – zaplanowanej redukcji emisji stanowi poważne wyzwanie dla całej gospodarki, w tym szczególnie jej sektorów. Przyjęte ambitne cele europejskie wiążą się także z większym ryzykiem – niepowodzeniem ich realizacji. Niemniej jednak stan środowiska przyrodniczego oraz zmiany klimatu spotęgowały konieczność poszukiwania radykalnych rozwiązań przez instytucje międzynarodowe.

Do szczególnie trudnych w realizacji zadań można zaliczyć: opodatkowanie dla celów klimatycznych (wymaga szeregu badań interdyscyplinarnych, zmierzających do wyceny różnych działań na rzecz klimatu oraz praktyk go destabilizujących); wypracowanie wspólnych, ambitnych celów klimatycznych UE i innych krajów świata (wymaga międzynarodowych porozumień, przyjęcia celów nad-

rzędnych); poprawy efektywności energetycznej poprzez wykorzystanie nowych technologii opartych na bazie surowców odnawialnych (problem gospodarki węglowej); osiągnięcie neutralnej dla klimatu gospodarki o obiegu zamkniętym (wymaga złożonych badań naukowych oraz wdrożenia technologii umożliwiających ponowne wykorzystanie surowców) oraz odbudowę bioróżnorodności. Unia powinna również promować niezbędną transformację cyfrową i jej narzędzia oraz prowadzić inwestycje w tej dziedzinie, ponieważ to one przede wszystkim prowadzą do zaistnienia zmian.

- Wyzwania administracyjno-prawne związane z dostosowaniem instytucji i regulacji prawnych na poziomie europejskim oraz krajowym, a także opracowanie spójnych wewnętrznie, odpowiadających ramom europejskim, krajowych planów strategicznych

Poza szeregiem prac koniecznych do wykonania przez instytucje europejskie konieczne jest solidarne zaangażowanie poszczególnych państw członkowskich. Państwa członkowskie powinny dążyć do zapewnienia spójnego wykorzystania wszystkich dostępnych narzędzi planowania w ramach Europejskiego Zielonego Ładu. Najważniejszymi z nich są krajowe plany w zakresie energii i klimatu oraz proponowane strategiczne plany krajowe dotyczące realizacji wspólnej polityki rolnej. Zgodnie z przyjętymi zasadami KE będzie weryfikowała adekwatność opracowanych planów do zakładanych celów europejskich, a następnie skuteczność ich wdrożenia. Zarówno po stronie Komisji, jak i państw członkowskich leży obowiązek egzekwowania i osiągania wymiernych rezultatów zakładanych w strategiach politycznych i planach krajowych. W związku z powyższym zaplanowany jest przegląd wdrażania polityki ochrony środowiska, który odegra kluczową rolę w nakreśleniu sytuacji w każdym państwie członkowskim.

- Wyzwania światowe vs. działania europejskie

Problem ochrony środowiska oraz zmian klimatu nie jest wyłącznie problemem europejskim, lecz światowym, co wskazuje na potrzebę poszukiwania globalnych rozwiązań. Z uwagi na fakt, że UE jest odpowiedzialna za coraz mniejszy odsetek światowych emisji (Komisja Europejska, 2019b), porównywalne działania w innych, pozaeuropejskich regionach będą miały kluczowe znaczenie dla realnego sprostania globalnym wyzwaniom związanym ze zmianą stanu środowiska przyrodniczego oraz klimatu. Przyczyny zmiany klimatu i utraty różnorodności biologicznej mają charakter globalny i transgraniczny.

Transformacja ekologiczna, jaka jest zaplanowana w ramach realizacji strategii Europejskiego Zielonego Ładu, zmieni sytuację geopolityczną, w tym globalne interesy gospodarcze i handlowe, stwarzając przy tym wyzwania dla państw i społeczeństw. Zgodnie z zamierzeniami UE będzie współpracować z różnymi partnerami w celu zwiększenia odporności na zmianę klimatu i zachowania środowiska. Przesłanką tej współpracy jest przeciwdziałanie potencjalnym konfliktom czy przymusowej migracji ludności, a także zmniejszenie ryzyka związanego z problemem bezpieczeństwa żywnościowego. Tym samym prowadzona polityka środowiskowo-klimatyczna UE staje się integralną częścią wspólnej polityki bezpieczeństwa.

– Wyzwania finansowe

Ambitne cele wymagają wypracowania ambitnych rozwiązań, które wiążą się z koniecznością poniesienia adekwatnych kosztów. Powstaje pytanie o to, kto powinien ponieść te koszty, skoro dobra takie jak środowisko czy stabilny klimat są dobrami wspólnymi. Ograniczone budżety instytucji międzynarodowych i państw wymuszają poszukiwanie optymalnych rozwiązań oraz zdywersyfikowanej party-cypacji różnych podmiotów w ich ponoszeniu.

Jak wskazuje KE, konieczne będą ogromne inwestycje publiczne i większe wysiłki w celu przekierowania kapitału prywatnego na działania służące klimatowi i ochronie środowiska. UE musi odgrywać wiodącą rolę w koordynowaniu międzynarodowych działań, których celem jest zbudowanie spójnego systemu finansowego wspierającego zrównoważone rozwiązania. Ta inicjatywa stanowi także solidną podstawę do ugruntowania w Europie nowej strategii zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu.

– Wyzwania społeczne

Skuteczność działań politycznych jest uzależniona od ich akceptacji społecznej. W przypadku problemów środowiskowych jest to szczególnie widoczne. Z jednej strony zauważa się wzrost postrzegania tych problemów w społeczeństwach, a z drugiej wciąż jest niska skłonność do ponoszenia nakładów związanych z przeciwdziałaniem im. W tym zakresie poziom postrzegania poszczególnych problemów się różni. Na przykład wyzwania klimatyczne są częściej obecne w świadomości społecznej niż związane z ochroną różnorodności biologicznej, czy bardziej racjonalnym wykorzystaniem nawozów. Niezależnie od problemu można uznać, że dominującą jest strategia gapowicza, tj. oglądanie się na innych i próba obarczenia ich działaniami zaradczymi. Dodatkowym problemem jest ulotny charakter działań środowiskowych, tj. brak widzialnego efektu, zwłaszcza w krótkim okresie. Te czynniki oraz brak odpowiedniej wiedzy powodują, że akceptacja społeczna dla zmian w polityce rolnej, tj. zwiększenia nacisku na przeciwdziałanie problemom środowiskowym połączone z ograniczaniem dopłat do produkcji, jest niska.

W efekcie skuteczna polityka wdrażania Europejskiego Zielonego Ładu musi uwzględniać potrzebę zintensyfikowania edukacji na temat zagrożeń, sposobów przeciwdziałania im oraz celowości podejmowanych inicjatyw. Częściowo, na poziomie wspólnotowym, tę rolę wypełniają informacje na temat kosztów zaniechania Europejskiego Zielonego Ładu, jednakże są one zbyt mało widoczne w dyskusji na temat tej koncepcji.

Podsumowanie

Globalne wyzwania związane ze zmianą klimatu i degradacją środowiska przyrodniczego wymagają ogólnosięwiatowych działań. Zgodnie z założeniami UE w ramach nowej WPR będzie realizować ambitną politykę w zakresie środowiska i klimatu, w tym wdrażać rozwiązania zmierzające ku zrównoważonemu rozwojowi rolnictwa. Europejski Zielony Ład zapoczątkowuje nową unijną strategię na rzecz ochrony dóbr wspólnych.

Europejski Zielony Ład stanowi nową jakość w zakresie kreowania polityki rozwoju. W dokumencie tym wprowadzono holistyczne, zrównoważone podejście uwzględniające rozwój gospodarczy, potrzeby społeczne i ochronę środowiska. Takie nastawienie było już obecne we wcześniejszych dokumentach Unii Europejskiej, np. w strategii Europa 2020, jednakże zauważalny jest wzrost zintegrowanego podejścia do rozwoju i uwypuklenie problemów środowiskowych. Jest to krok w kierunku budowy nowej cywilizacji opartej na wiedzy, która kompleksowo rozwiązuje wyzwania stojące przed ludzkością.

Działania podjęte przez Komisję Europejską należy ocenić pozytywnie, gdyż zobowiązują one państwa członkowskie do większej aktywności na rzecz środowiska przyrodniczego i klimatu. Bez realnych działań na wysokim poziomie administracyjnym – wspólnotowym wypracowanie rozwiązań narastających problemów środowiskowo-klimatycznych nie jest możliwe. W celu osiągnięcia pożądaných rezultatów niezbędne jest solidarne podejście do opracowania praktycznych i systemowych rozwiązań, które umożliwiłyby z jednej strony łagodzenie powstałych kosztów zewnętrznych na skutek działalności gospodarczej człowieka, z drugiej zaś przeciwdziałałyby niekorzystnym zmianom poprzez wytwarzanie pozytywnych efektów zewnętrznych.

Postawione w europejskiej strategii cele należy uznać za ambitne, ale jednocześnie konieczne. Mimo przyszłych potencjalnych trudności w ich osiaganiu, niezbędne jest kreowanie rozwiązań poprawiających obecny stan w kierunku zamierzonego – zrównoważonego rozwoju. Niezależnie od zakresu wdrożenia koncepcji Zielonego Ładu w Europie powinna ona skutkować poprawą stanu środowiska i przyczynić się do stabilizacji klimatu. Warto jednak pamiętać, że cele do roku 2030 są jedynie jednym z etapów dążenia do zrównoważonej, niskoemisyjnej i przyjaznej dla środowiska gospodarki. W kolejnych dziesięcioleciach można spodziewać się dalszej intensyfikacji działań w tym kierunku.

Strategia Europejskiego Zielonego Ładu powinna przyczynić się do przyspieszenia zmian w rolnictwie w zamierzonym kierunku, tj. z jednej strony do intensyfikacji działań na rzecz realizacji zamierzonych celów, z drugiej zaś do łagodzenia negatywnych skutków – kosztów zewnętrznych tych procesów gospodarczych, które będą postępowały na skutek uwarunkowań rynkowych oraz globalnych. Istotną kwestią staje się budowanie świadomości ekologicznej społeczeństwa, w tym rolników, oraz popularyzacja pożądaných działań na rzecz środowiska i klimatu, by osiągnąć oczekiwany efekt skali. Biorąc pod uwagę znaczące rozdrobnienie rolnictwa w Polsce, szczególnie ważne jest wdrożenie właściwych praktyk rolniczych w jak największej liczbie gospodarstw rolnych.

Literatura

- Boell (2020). Pobrane z: <https://pl.boell.org/pl/2020/05/07/zielony-lad-szansa-dla-polskich-rolnikow-zapewnia-komisarz-janusz-wojciechowski>.
- DPB MRiRW (2019). „Zielona architektura” WPR. Prezentacja przygotowana na Spotkanie Grupy Roboczej ds. Nowa Perspektywa Finansowa 2021-2027, Wsparcie ochrony przyrody i zachowania bioróżnorodności, w Ministerstwie Środowiska, Departament Płatności Bezpośrednich, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi 16.10.2019 r.
- DPB MRiRW (2020). *Ekoprogramy*. Prezentacja przygotowana na Spotkanie Grupy Roboczej w MRiRW w dn. 13 lutego 2020 r. Departament Płatności Bezpośrednich, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/94/UE z dnia 22 października 2014 r. w sprawie rozwoju infrastruktury paliw alternatywnych (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 307/1, 28.10.2014.
- Dyrektywa Rady 2003/96/WE z dnia 27 października 2003 r. w sprawie restrukturyzacji wspólnotowych przepisów ramowych dotyczących opodatkowania produktów energetycznych i energii elektrycznej, (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik urzędowy Unii Europejskiej, L 283/51, 31.10.2003.
- Dyrektywa 2003/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dn. 13 października 2003 ustanawiająca system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz zmieniająca dyrektywę Rady 96/61/WE, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 275/32, 25.10.2003.
- Euractiv (2020). Pobrane z: <https://www.euractiv.pl/section/rolnictwowpr/linksdossier/wspolna-polityka-rolna-obecny-ksztalt-perspektywy-przyszlosc/>.
- European Commission (2019). Commission staff working document EU guidance on integrating ecosystems and their services into decision-making, SWD(2019) 305 final, 18.7.2019.
- EEA (2019). The European environment – state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe. European Environmental Agency.
- Eurostat (2020). Pobrane z: https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=cei_srm030&plugin=1.
- International Resource Panel (2019). Global Resources Outlook 2019: Natural Resources for the Future We Want.
- IPBES (2020). Pobrane z: <https://ipbes.net/news/ipbes-global-assessment-preview>.
- Komisja Europejska (2018). Komunikat Komisji, Czysta planeta dla wszystkich – Europejska długoterminowa wizja strategiczna dobrze prosperującej, nowoczesnej, konkurencyjnej i neutralnej dla klimatu gospodarki, COM (2018) 773, z dn. 28.11.2018.
- Komisja Europejska (2019a). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final, 11.12.2019.
- Komisja Europejska (2019b). Załącznik do Komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: Europejski Zielony Ład, (COM(2019) 640.
- Komisja Europejska (2019c). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Zjednoczeni w realizacji unii energetycznej i działań w dziedzinie klimatu – Przygotowanie fundamentów w celu zapewnienia udanego przejścia na czystą energię {SWD(2019) 212 final} – {SWD(2019) 213 final}, COM(2019) 285 final, 18.06.2019 r.

- Komisja Europejska (2019d). Pobrane z: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/farm-fork_pl.
- Komisja Europejska (2020a). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu regionów. Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego, COM(2020) 381 final, 20.05.2020 r.
- Komisja Europejska (2020b). Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia, COM(2020) 380 final, 20.05.2020 r.
- Komisja Europejska (2020c). Wniosek. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające ramy na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmieniające rozporządzenie (UE) 2018/1999 (Europejskie prawo o klimacie), COM(2020) 80 final, 2020/0036 (COD), 4.03.2020 r.
- Maciejczak, M. (2010). Perspektywa środowiskowa reform Wspólnej Polityki Rolnej UE. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 85, s. 19-34.
- ONZ (2020). Pobrane z: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>.
- Rada Europejska (2020a). Przyszłość wspólnej polityki rolnej po 2020 roku. Pobrane z: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/cap-future-2020/>.
- Rada Europejska (2020b). Special meeting of the European Council (17, 18, 19, 20 and 21 July 2020) – Conclusions, EUCO 10/20, CO EUR 8 CONCL 4, 21.07.2020 r.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1999 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie zarządzania unią energetyczną i działaniami w dziedzinie klimatu, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 663/2009 i (WE) nr 715/2009, dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady 94/22/WE, 98/70/WE, 2009/31/WE, 2009/73/WE, 2010/31/UE, 2012/27/UE i 2013/30/UE, dyrektyw Rady 2009/119/WE i (EU) 2015/652 oraz uchylenia rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 525/2013 (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 328/1, 21.12.2018.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/841 z dn. 30 maja 2018 r. w sprawie włączenia emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych w wyniku działalności związanej z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem do ram polityki klimatyczno-energetycznej do roku 2030 i zmieniające rozporządzenie (UE) nr 525/2013 oraz decyzję nr 529/2013/UE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 156/1, 19.6.2018.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/842 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie wiążących rocznych redukcji emisji gazów cieplarnianych przez państwa członkowskie od 2021 r. do 2030 r. przyczyniających się do działań na rzecz klimatu w celu wywiązania się z zobowiązań wynikających z Porozumienia paryskiego oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 525/2013 (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 156/26, 19.6.2018.
- Siekierski, C. (2020). Uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa w kontekście zmian ustrojowych, integracji z UE oraz ewolucji wspólnej polityki rolnej. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej/Problems of Agriculture Economics*, No. 1(362), s. 122-137.

AGRICULTURE AND THE EUROPEAN GREEN DEAL

Abstract

Growing environmental and climate problems are forcing the search for effective solutions to economic activity, including agriculture. The popularization of relevant production practices and techniques is of great importance in this regard. The direction of European agriculture is of particular importance for solving environmental and climate problems. For years, strategies or sustainable development programs have been implemented, which, despite initiating the desired direction of changes, are still insufficient in terms of perceived needs. In December 2019, the European Commission issued a communication on the European Green Deal strategy, which was intended to launch further international action to achieve ambitious climate and environmental targets.

The aim of the paper is to present the main issues related to the implementation of the European Green Deal strategy, including agriculture, and to outline the challenges facing it. The study used a review of literature and legal acts.

The results of the study indicated the appropriateness of seeking further economic solutions consistent with the European Green Deal strategy. The goals included in the European Green Deal are very ambitious and will require a complex, multi-threaded approach to agricultural policy and a change in the attitude of farmers, i.e., greater consideration of non-production aspects of their activity, in particular in the field of environmental protection. At the same time, the European Green Deal should be assessed in a much broader sense than in terms of environmental requirements. The holistic nature of this document makes it a step towards building a new economy that takes into account the non-economic consequences of the actions taken.

Keywords: agriculture, European Green Deal, the natural environment, climate.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 21.12.2020.